

TDK-dolgozat

2022.

Horvát Lilla
Külkereskedelmi Kar

**AZ EURÓPAI UNIÓ ROMAINTEGRÁCIÓS STRATÉGIÁINAK
KOMMUNIKÁCIÓJA ÉS A MAGYARORSZÁGI ROMA
TÁRSADALOMRA GYAKOROLT HATÁSA**

**COMMUNICATION OF THE ROMA INTEGRATION STRATEGIES OF
THE EUROPEAN UNION AND THEIR IMPACT ON THE ROMA
SOCIETY IN HUNGARY**

Dr. habil. Krasztev Péter PhD.

Kézirat lezárásának dátuma: 2022. november 6.

TARTALOMJEGYZÉK

BEVEZETÉS	1
1. STRUKTURÁLIS RASSZIZMUS	3
1. 1. Fogalma és kialakulása	3
1. 2. Jellemzői	3
1. 3. Faji igazságosság	4
1. 4. A fehérek felsőbbrendűségének elképzelt fenoménja	4
2. A ROMA INTEGRÁCIÓ ÉVTIZEDE (2005-2015)	5
2. 1. Meghatározása és indíttatásai	5
2. 2. Résztvevő országok	5
2. 3. Elnökségi posztok	6
2. 4. Feladatok és hatáskörök	7
2. 5. A program kommunikációja	8
3. COMBATTING ANTIGYPSYISM	9
3. 1. A Roma Integráció Évtizedének értékelése	9
3. 2. A diszkrimináció feltérképezése	9
3. 3. Elérhető források és eszközök	10
3. 3. 1. Diszkriminációs és szegregációs egyenlőségi törvény	11
3. 3. 2. Büntetőjog a gyűlöletbeszéd ellen	11
3. 3. 3. Szabályzati eszközök	11
3. 3. 4. Anyagi lehetőségek	12
3. 4. Javasolt intézkedésekre hozott példák	12
3. 5. Levont konklúziók	14
4. A STRUKTURÁLIS RASSZIZMUS ROMÁKRA GYAKOROLT HATÁSA MAGYARORSZÁGON	16
4. 1. A választott módszertanom	16
4. 2. Romákkal kapcsolatos előítéletek, sztereotípiák	17
4. 3. Az anyagi háttér kérdése	18
4. 4. Az oktatási rendszer kivetnivalói	18
4. 5. Kitörési lehetőségek	19
4. 6. Fellépés a negatív diszkrimináció ellen	20
ÖSSZEFOGLALÁS ÉS KONKLÚZIÓ	22

TÁBLÁZATOK JEGYZÉKE

IDŐINTERVALLUM	SORON LÉVŐ ORSZÁG
2005. július 1. és 2006. június 30. között	Románia
2006. július 1. és 2007. június 30. között	Bulgária
2007. július 1. és 2008. június 20. között	Magyarország
2008. július 1. és 2009. június 30. között	Szerbia
2009. július 1. és 2010. június 30. között	Szlovákia
2010. július 1. és 2011. június 30. között	Csehország
2011. július 1. és 2012. június 30. között	(akkoriban) Macedónia
2012. július 1. és 2013. június 30. között	Horvátország
2013. július 1. és 2014. június 30. között	Montenegró
2014. július 1. és 2015. június 30. között	Bosznia-Hercegovina

(Regional Cooperation Council, 2017)

	ROMA	CIGÁNY
1	Politikailag korrekt / PC	Non-PC
2	az elnevezés csoporton belülről ered	az elnevezés másoktól ered
3	történelmi előítéletektől mentes	történelmi kontextussal terhelt
4	az előítéletek ellentétét fejezi ki	fenntartja a sztereotípiát és az előítéletet
5	---	önreflexív elnevezés
6	---	a használóját tükrözi vissza

(Beck Zoltán – A megszólalás üres helye, 2020, p. 84-85)

BEVEZETÉS

„...akiknek a mienktől egészen elütő a gondolkodásuk módja, azok azért nem barbárok, sem vademberek, és éppúgy, vagy még jobban élnek eszükkel, mint mi...” (Descartes, 1637)

A multikulturalizmus globális jelenségének és annak érdemi részeinek nemcsak a nyugodt, zavartalan egymás mellett élésben és létezésben, vagy a kultúrák közötti konfliktushelyzetek zökkenőmentes megoldásában kell megmutatkoznia. Napjainkban, Norbert Elias fogalmával élve, a „civilizációs folyamat” meglehetősen magas fokára ért az európai társadalom, végső megoldásra azonban továbbra sem jutott a világ különböző pontjain élő emberek kulturális és nézőpontbeli differenciáiból adódó konfrontációk kezelésében. A probléma, helyi sajátosságokkal kiegészülve, Magyarországra is jellemző, hiszen a romák társadalomba való integrációja hazánkban is civilizációs válságokat eredményez, ezért úgy vélem, érdemes vele foglalkozni.

Dolgozatomban annak igyekszem utánajárni, hogy az Európai Unió által kidolgozott és érvénybe léptetett romaintegrációs stratégiák, illetve azoknak kommunikációja milyen hatást gyakorol a Magyarországon élő roma értelmiségi réteg mindennapjaira? Segítik vagy éppen gátolják-e egy hátrányos helyzetben lévő kisebbség társadalmi integrációját? Továbbiakban feladata-e a magyarországi roma értelmiségnek fellépni a napjainkban is szembeötlő negatív diszkrimináció ellen, amely célzottan találja telibe kisebbségük hátrányos helyzetben lévő tagjait? Az előbb említett kérdésekre történelmi visszatekintések és aktualitások vizsgálatával egyaránt szeretném megtalálni a választ.

A tanulmány első részében a *strukturális rasszizmus* és a diszkrimináció jelenségét, valamint annak jellemzőit és kialakulását egy átfogó jellegű, történelmi áttekintés keretein belül ismertetem. Ezt követően szeretnék visszatekinteni az úgynevezett *Roma Decade*-re, amelyet másnéven a Roma Integráció Évtizedének is neveztek a 2000-es és 2010-es években. Ez az Európa területén élő romák életkörülményeinek javítására, társadalmi integrációjára és a szegénység minél nagyobb százalékban történő felszámolására vonatkozó törekvés szerette volna elindítani az európai roma közösséget a változás útján, és a kutatásom egyik központi kérdése az, hogy sikerrel zárult-e az akció? Vajon mennyire tudott kiteljesedni ezen célkitűzések sokasága és napjainkban érzékelhetők-e a fentebb említett akciók okozta változások? Mindemellett úgy gondolom, a személyes érintettségéből származó tapasztalatok épp olyan jelentőségteljesek, mint a hivatalos, döntéshozó szervek állásfoglalásai, éppen ezért

kutatásom során a magyar és idegennyelvű szakirodalmak, illetve az Európai Unió hivatalos kiadványai, közleményei, publikációi mellett szakmai és életútinterjúk gazdag anyagait is felhasználtam. Így tehát az utolsó nagy szerkezeti egységben három kiváló interjúalanyom segítségével igyekszem feltérképezni a magyarországi romák aktuális, mindennapi helyzetét. A tanulmány elkészítése során Juhász Miczura Mónika magyar roma énekesnő, aki Mitsoura néven vált széleskörben ismertté a zenészvilágban, Balogh Rodrigó rendező-színész, akinek többek között a Független Színház és a Roma Hősök Fesztivál is a nevéhez fűződik, valamint Bernáth Gábor médiakutató és a Roma Sajtóközpont alapítója volt segítségemre. Ők mindannyian roma értelmiségiek, művészek, vagy éppen pályájuk jelentős részét negatív diszkriminációt elszenvedett romák között töltő szakemberek, és tapasztalataikkal hozzásegítettek, hogy tisztább kép alakuljon ki bennem a jelenkor Magyarországról.

Két személyes indíttatás miatt esett erre a témára a választásom. Az első az Európai Unióhoz, annak döntéshozó szerveihez, valamint az európai polgárok rendszerszintű és életvitelszerű hétköznapjaihoz szorosan kapcsolódó érdeklődési köröm. Már a középiskolás éveim alatt részt vettem az Európai Parlament fennálló edukációs programjában junior nagykövetként, amely során lehetőségem volt megtapasztalni az Európai Unió intézmények falai között zajló, sokrétű és szerteágazó munkafolyamatokat. Ekkor döntöttem el, hogy a jövőben mindenképpen ilyen területen szeretnék elhelyezkedni és karriert építeni, ezért is választottam a Budapesti Gazdasági Egyetem nemzetközi gazdálkodás szakját. A témaválasztás másik oka az aktív társadalmi felelősség- és szerepvállalásra vonatkozó személyes küldetéstudatom volt, hiszen kiemelkedően fontosnak tartom a hátrányos megkülönböztetést elszenvedő embertársaink felkarolását és minél szélesebb körben történő támogatását. A romák nemzetisége egy markáns, nem mindennapi és megismételhetetlen individuummal büszkélkedhet, a hétköznapi társadalomba való beintegrálásuk kérdése pedig talán még soha nem volt olyan releváns, mint napjainkban. Néhány évvel ezelőtt egy nagyon kedves barátom betekintést engedett számomra ebbe a kultúrkörbe, és már jó ideje foglalkoztat az a kérdés, hogy a magyar emberek ne a hagyományozott és berögzült sztereotípiák szemüvegén keresztül szemléljék a – főként Magyarország területén élő – romákat.

1. STRUKTURÁLIS RASSZIZMUS

1. 1. Fogalma és kialakulása

Keith Lawrence és Terry Keleher 2004-ben megjelent elemzésükben erre a következtetésre jutottak: „A strukturális rasszizmus belső erőből fakadó tendenciák, úgynevezett dinamikák normalizálására és legitimálására irányuló törekvések összessége, amely történelmi, kulturális, intézményi és interperszonális indíttatással egyaránt rendelkezik. Ez rutinszerű előnyt jelent a fehérek számára, mindeközben halmozott és krónikusan káros következményekkel jár a színes bőrű embertársainkra nézve. Ez a fajta egyenlőtlenségi rendszer egy olyan hierarchia, amelyet elsősorban a fehér felsőbbrendűség jellemez, legyen szó emberek preferenciális bánásmódjáról, kiváltságairól vagy hatalomgyakorlásáról, és magával vonja a feketék, latinok, ázsiaiak, csendes-óceáni szigetlakók, indiánok, arabok és más csoportok faji alapon történő elnyomását.” (Lawrence, Keleher, 2004, o.n.)

A strukturális rasszizmus fehérek felsőbbrendűségi érzését magával hordozó komplex jelensége elsőként az Amerikai Egyesült Államokban alakult ki, és az 1960-as évek közepe óta tartják számon kulcsfontosságú definícióként. Ennek legfőbb oka, hogy az Egyesült Államok oktatási rendszere ekkoriban kezdett el aktív szerepvállalóként részt venni a rasszizmus, előítéletek és diszkrimináció elleni küzdelemben, és az oktatásban dolgozó – később aktivisták – akár a politikai harctéren is hajlandóak voltak magukat képviseltetni a színes bőrűek érdekvédelmi és önrendelkezési megmozdulásainak alkalmával. (Lawrence, Keleher, 2004)

1. 2. Jellemzői

A strukturális rasszizmus hatályát tekintve a társadalom szövetének szinte minden szintjére szorosan beépül, legyen szó gazdaságról, politikáról, történelemtől vagy kultúrától, felölelve ezzel a fehérek felsőbbrendűségi érzületének teljes rendszerét és valóját. A strukturális rasszizmus az általánosságban vett rasszizmus legmélyebben gyökerező és legáthatóbban megjelenő formája, ezzel kiemelkedik „versenytársai” közül, amelyek például az interperszonális, internalizált vagy intézményi rasszizmus.

Megnyilvánulások szempontjából igencsak változatosnak mondható, voltaképpen a színes bőrűek hátrányára elkövetett cselekedetek összessége tartozik ide. Például ilyen a kisebbségek hatalomgyakorlásának és az ahhoz való hozzáférésnek egyértelmű, kényszerített elutasítása, az egyenlőtlen bánásmód, a személyes lehetőségek megtagadása, valamint a politikai befolyások

negatív végkimenetele, mindattól függetlenül, hogy ezek a lépések szándékosan mentek-e végbe vagy sem. (Lawrence, Keleher, 2004)

1. 3. Faji igazságosság

„A faji igazságosság a politikai irányelvek, gyakorlatban történő megjelenéseik és attitűdjeik proaktív megerősítése és üzemelése, amely méltányos hatalmat, hozzáférést, lehetőségeket, bánásmódot és eredményeket biztosít mindenki számára.” (Lawrence, Keleher, 2004, o.n.)

Ez alapján világossá válik, hogy a faji igazságosság kérdésköre szorosan kapcsolódik a strukturális rasszizmus fenomenjához, ugyanakkor ez esetben egy apró hozzáadott tényező variálja át a palettát. A faji igazságosság indikátora – elsősorban, de nem minden esetben – a törvényes igazságszolgáltatás, a faji hovatartozás kulcsmutatójának tekintetében. Ilyen lehet például a magánszemélyek által elkövetett, faji előítéletekre, gyűlöletre, elfogultságra és fanatizmusra vonatkozó publikus megnyilvánulások elmarasztalása, mindemellett a negatív diszkriminációtól való határozott tartózkodás. (Lawrence, Keleher, 2004)

1. 4. A fehérek felsőbbrendűségének elképzelt fenomenja

Az Amerikai Egyesült Államokban 1790-ben jelent meg az első „új fehér köztársaságra” vonatkozó kongresszusi törvény, miszerint a bennszülöttektől és a nem fehér, afrikai, bevándorló népektől megtagadták a köztársaságban való bárminemű részvételt, ezzel együtt az aktív szerepvállalás jogát is. Ez magával vonta többek között a földbirtoklás tilalmát, amely egyúttal a földműves őslakosoknak az egyetlen és fő megélhetési forrás elvesztését jelentette. Továbbá hiába telt el közel 250 év a legelső, konkrét negatív diszkriminációt nyíltan megfogalmazó törvény megjelenése óta – amelyet egyébiránt napjainkra értelemszerűen hatályon kívül helyeztek –, ennek ellenére manapság is legtöbbször csak „Amerikaként” hivatkozunk az Egyesült Államokra, ami valamelyest a fehér nacionalizmus egyik lingvisztikus kifejeződéseként értelmezhető. A fehér bőrű személyek elképzelt, fensőbbrendűségének kialakulása nem csak történelmi alapú és intézményi okokra vezethető vissza. Napjainkban központi kérdés gyanánt, az esetek döntő többségében a privilégiumként számontartott jóléti és hatalmi kiváltságok rendszerének fenntartása, illetve azoknak színes bőrű embertársaiktól való védelme szerepel. Ez kielezi a konfliktust és szakadékot nyit a – habár egyazon társadalomban életvitelszerűen élő és létező, de eltérő bőrszínnel rendelkező – emberek között. Ebből következően a fehérek saját magukénak tartott, unikális társadalmi pozíciója szemmel láthatóan jelentős konfrontációkat eredményez, és kiváló táptalajt kínál a faji elnyomás kibontakozásának. (Lawrence, Keleher, 2004)

2. A ROMA INTEGRÁCIÓ ÉVTIZEDE (2005 - 2015)

2. 1. Meghatározása és indíttatásai

A Roma Integráció Évtizede, másnéven - illetve ahogy a köznyelvben gyakorta emlegetjük - a Roma Decade egy nemzetközi együttműködésen alapuló és internacionális erőfeszítésekkel teli programsorozat, melynek kitűzött célja az Európában élő romák életkörülményeinek pozitív irányba történő megváltoztatása volt. A 12 európai kormány által elfogadott indítvány rengeteg támogatóra talált Európa-szerte, hiszen az Európai Bizottság, a Nyílt Társadalom Alapítványok, a Világbank-csoport, az Európa Tanács, az ENSZ Fejlesztési Programja, az UNICEF, az ENSZ Menekültügyi Főbiztosa és különböző európai roma szervezetek is beálltak az ügy mögé, kooperációra készen, hogy felvegyék a harcot a strukturális rasszizmus ellen.

„A Roma Decade egy biztos és konzisztens fedezetet kívánt biztosítani a Közép- és Kelet-Európa országait vezető kormányok számára, melynek keretein belül egymást kiegészítve, hatékonyan tudnak együtt dolgozni a romák integrációjának kiterjesztése érdekében, miközben folyamatosan figyelemmel kísérik a roma közösségek bénító diszkriminációjának és súlyos szegénységének felszámolása érdekében hozott intézkedések eredményeit, valamint előrehaladását.” (Regional Cooperation Council, 2017)

A Roma Decade kezdeményezése négy jelentőségteljes és kulcsfontosságú területen kívánt változásokat és szemmel látható, kézzel fogható eredményeket elérni, melyek pedig a foglalkoztatás kiterjesztése és munkanélküliség felszámolása, az oktatás megreformálása, az egészségügy fejlesztése, illetve a lakhatási kérdés megoldása voltak. Mindemellett az elképzelések elvi megalkotói ösztönözték a résztvevő kormányokat, valamint a kormányközi és nem kormányzati szervezeteket arra is, hogy ugyancsak számos egyéb tematikus kérdéskör mellett elköteleződhetnek vagy letehetik voksukat mellette, erre remek példa a nemek közötti egyenlőség általánosan vett érvényesítése, vagy a diszkrimináció átfogó jellegű problémája.

2. 2. Résztvevő országok

Kezdetben kilenc európai ország jelezte részvételi és együttműködési szándékát, így hát ők lettek az alapító tagállamok, sorban pedig: Bulgária, Csehország, Horvátország, (akkori nevén) Macedónia, Magyarország, Montenegró, Románia, Szerbia és Szlovákia. A későbbiek során, egészen pontosan 2008-ban még három ország csatlakozott a kezdeményezéshez, név szerint Albánia, Bosznia-Hercegovina és Spanyolország. A projektnek akadtak külső megfigyelőként

működő, támogató országai is, Moldova, Norvégia, Szlovénia az Amerikai Egyesült Államok kísérelte figyelemmel az intézményes munkát. (Regional Cooperation Council, 2017)

A projekt minél zavartalanabb és hatékonyabb lebonyolítása érdekében, még a kezdetekkor létrehozták a Nemzetközi Irányító Bizottságot (eredeti nevén International Steering Committee avagy ISC), illetve a Roma Decade Elnökségét és Titkárságát. A Nemzetközi Irányító Bizottság számított a legmagasabb szintű koordinációs és döntéshozó testületnek, tagjait az összes résztvevő ország - nemzeti koordinátorok által vezetett és a miniszterelnök által kinevezett - kormányai, az összes nemzetközi partnerszervezet, nemzeti hatóságok, illetve a roma civil szervezetek képviselői alkották. A Titkárság közvetlen módon támogatta az Elnökséget, a programhoz kapcsolódó, érdeklődő felek közötti koordinációs feladatokat látott el, emellett információszolgáltató szervként is működött, illetve politikai és pénzügyi támogatás megszerzésére irányuló intézkedésekben segédkezett. Párhuzamosan ezzel, létrehozásra került a Vagyonkezelői Alap (Decade Trust Fund) és a Roma Oktatási Alap (Roma Education Fund) is. A Vagyonkezelői Alap a Világbank-csoport irányítása alatt állt és a közös tevékenységek finanszírozására vonatkozó tervezeteket alkottak, a résztvevő kormányok és nemzetközi szervezetek éves hozzájárulásainak segítségével, a Roma Oktatási Alap pedig szerette volna megszüntetni a roma és nem roma diákok edukációs körülményei és eredményei okozta hatalmas szakadékot, oktatási rendszerek deszegregációjával.

(Regional Cooperation Council, 2017)

2. 3. Elnökségi posztok

A Roma Decade elnökségi posztját minden évben egy másik ország töltötte be, amelynek beosztása egy előre ütemezett, rotációs munkaterv alapján készült és került megvalósításra. Ez az ütemterv az egyes résztvevő országok roma lakosságának számán alapult, és a populációs adatokat felhasználva lett kialakítva. Az elnökségi munkacsoportok sorrendjét az alábbi táblázatban szeretném szemléltetni, ahogy időben egymás után következtek:

IDŐINTERVALLUM	SORON LÉVŐ ORSZÁG
2005. július 1. és 2006. június 30. között	Románia
2006. július 1. és 2007. június 30. között	Bulgária
2007. július 1. és 2008. június 20. között	Magyarország
2008. július 1. és 2009. június 30. között	Szerbia
2009. július 1. és 2010. június 30. között	Szlovákia
2010. július 1. és 2011. június 30. között	Csehország
2011. július 1. és 2012. június 30. között	(akkoriban) Macedónia
2012. július 1. és 2013. június 30. között	Horvátország
2013. július 1. és 2014. június 30. között	Montenegró
2014. július 1. és 2015. június 30. között	Bosznia-Hercegovina

(Regional Cooperation Council, 2017)

2. 4. Feladatok és hatáskörök

A közreműködő országok számos feladatkörre voltak hivatottak figyelni, hiszen tervezeteikkel tudták segíteni a kormányokat, a kormányközi és nem kormányzati szervezeteket, valamint a többi tagállamot egyaránt. Főbb kötelezettségeik a következők voltak:

- a Roma Decade Nemzeti Cselekvési Terveinek (eredeti nevén National Action Plans avagy NAPs) kidolgozása, teljeskörű elfogadása, illetve végrehajtása, mindemellett természetesen elegendő anyagi tőke biztosítása a tervek megvalósításához,
- annak biztosítása, hogy a roma nemzetiségi társadalom és ezáltal a civilek hatékonyan, megfelelő körülmények között tudjanak részt venni és szerepet vállalni a Nemzeti Cselekvési Tervek megvalósításában, illetve az e célból létrehozott szervek valamelyikében; illetve
- olyan mechanizmusok és konstrukciók létrehozása, amelyek kellően alkalmasak a Nemzeti Cselekvési Tervek során elért eredmények és előrehaladások mérésére, és az etnikai adatok hozzáférhetővé tételére, értelemszerűen a nemzetközi szabályozásnak és szabványoknak megfelelő, adatgyűjtési és adatvédelmi törvények betartásával.

(Regional Cooperation Council, 2017)

2. 5. A program kommunikációja

2010 óta a résztvevő kormányok minden évben nyilvánosságra hoztak egy elért eredményekről és előrehaladásokról szóló jelentést, amelyek többek között a tagországokban élő roma kisebbségek helyzetéről – úgy, mint oktatási és foglalkoztatási fejlesztések, lakhatási és egészségügyi és korszerűsítések, vagy a roma kultúra és nyelv megőrzésére irányuló ambíciók – szolgáltatott releváns adatokat. Ezekben a kormányok beszámolhattak arról, hogy milyen mértékben sikerült végrehajtani az integrációs, illetve fejlesztésre vonatkozó intézkedéseket. A céljuk ezzel az volt, hogy egyszerűbb és átláthatóbb módon legyen lehetőségük kommunikálni egymás, a külső megfigyelő országok és az egész világ felé a program végkimenetelét.

Nem sokkal később a Roma Decade információszoolgáltatóinak sora bővült egy újabb tevékeny kollektívával, amelyet roma aktivisták és kutatók alkottak annak érdekében, hogy realisabb és valóban használható visszajelzések születhessenek az elért eredményekkel kapcsolatban.

A Roma Integráció Évtizedének programja egyértelműsítette törekvéseinek szándékát: határokon átnyúló, kollektív együttműködést szeretett volna létrehozni az európai roma közösségek életminőségének fejlesztése és javítása érdekében. Mindemellett határozottan kommunikálni, kihangsúlyozni és állást foglalni amellet, hogy a hátrányos helyzetben lévő kisebbségek helyzete igenis mindannyiunk ügyének, közösségi ügynek minősül, ezzel ösztönözve az európai állampolgárokat az aktív társadalmi szerepvállalásra. Az országok különböző stratégiákat dolgoztak ki elnökségükre való felkészülésük során, melyek jelentéseiből tájékozódhatunk többek között az intézkedések kommunikációs tervzetéről is. Példának okáért Magyarország stratégiájában egy hazai és nemzetközi szintű kommunikációs kampány szerepelt, amelyben mind a közvélemény, mind a döntéshozók érzékenyítését kulcsfontosságú kérdésként szerepeltették, reménykedve abban, hogy ez elősegíti a romákról alkotott általános sztereotípiák felszámolását és a tolerancia növelését irányukba. (Regional Cooperation Council, 2017)

3. COMBATTING ANTIGYPSYISM

3. 1. A Roma Integráció Évtizedének értékelése

A Roma Decade lezárulása után, 2015-ben megállapításra kerültek a program által elért eredmények, amelyek az elképzelések alapján hozzájárultak az európai romák életkörülményeinek javításához. Mindazonáltal, a maga mögött hagyott hiányosságok és a jelentőségteljes, de mégis félbemaradt kérdéskörök ugyancsak szembeötlő képet festettek, így hát egy másik egyesülés vette kezébe a romák ügyét. Az Európai Unió egy szignifikáns örökségátvételt követően kezdte el megtervezni a jelenleg is érvényben lévő, tematikus iránymutatásokat, amelyek a már meglévő, használható eszközöket helyezik új megvilágításba.

Dolgozatom következő fejezetében a jelenleg is érvényben lévő, Európai Unió romaintegrációs stratégiákat szeretném megvizsgálni, hogy azoknak intézkedései és tematikája milyen formában segíti a tagországok körében a strukturális rasszizmus elleni küzdelmet, és a társadalmi kérdések körül kialakul konfliktusok elsimítását.

3. 2. A diszkrimináció feltérképezése

A kezdetek során számos kísérlet irányult arra, hogy meghatározhassák és megérthessék a romaellenesség eredetét és pontos okait. Az egyik legelső próbálkozás Valeriu Nicolae nevéhez köthető, aki kihangsúlyozta, hogy a probléma fő forrása egy rasszista ideológiákon alapuló, gyakorlatban pedig dehumanizáció révén, erőszakkal, gyűlöletbeszéddel és/vagy kizsákmányolással megvalósuló, megkülönböztető törekvés. Véleményét egy 2006-ban megjelent kutatásában publikálta, miszerint: „A romák feltételezett alsóbbrendűségét a kirekesztés igazolására és állandósítására használják fel leggyakrabban, és történelmi gyökerű sztereotípiákon, illetve negatívumokon alapul.” (Nicolae, 2006)

2011-ben aztán az Európa Tanács előterjesztett egy elképzelést, amelyet a Rasszizmus és Intolerancia elleni Európai Bizottság dolgozott ki. Eszerint a romaellenesség „egy tartósan jelenlévő, visszatérő és különösen erőszakos, közhelyes formája a rasszizmusnak, egyfajta faji felsőbbrendűségen alapuló ideológia, melyet a történelemből származtatható diszkrimináció táplál. Az intézményes rasszizmus, amely többek között erőszakkal, gyűlöletbeszéddel, kizsákmányolással és megbélyegzéssel jár együtt, napjainkban is kirívóan embertelen körülményeket szül a társadalom rétegei között.” (Európa Tanács, 2011)

2016-ban aztán az Alliance against Antigypsyism (avagy AGA), egy roma jogegyenlőség előremozdításáért küzdő szervezet osztotta az Európa Tanács nézőpontját, miszerint a

romaellenesség a faji felsőbbrendűség történelmileg felépített ideológiájából származtatható, és negatív sztereotípiákon keresztül, dehumanizálva aggat címkéket a roma közösségre. Ezenkívül hozzátették, hogy a tehetséges, roma származású művészek - példának okáért zenészek vagy táncosok - pozitív konstrukciókkal segíthetik elő a romák asszimilációját, viszont ennek egyik veszélye az, hogy a különleges bánásmódban részesülő, alkotó közösség pozitív diszkriminációja ugyancsak káros hatásokkal bírhat közösségük szegényebb körülmények között élő és létező tagjaira. (Európai Bizottság, 2020)

3. 3. Elérhető források és eszközök

Már 2011, valamint az Európai Unió keretrendszer elfogadása előtt is több európai ország vezetősége hozott jogi rendelkezéseket és diszkriminációellenes mechanizmusokat roma állampolgáraik esélyegyenlőségének előremozdítása érdekében. Tekintettel az Európai Unió dinamikus politikai erejére, a tagállamok és a csatlakozásra jelölt országok talán a legerősebb mozgatórugók az európai romák integrációjának ügyében, pénzügyi, politikai és jogi kérdések, illetve eszközök tekintetében egyaránt. (Európai Bizottság, 2020)

Jogi eszközök szempontjából az Európai Bizottság megköveteli a tagállamoktól a hatályos irányelvek mindenkor betartását. Azonban ez önmagában még nem elégséges, mivel az Európai Unió intézményrendszerén belül egységes törvényhozási és elfogadási mechanizmusokra van szükség, amely során az Unió intézmények egymást segítve együttműködnek. 2008-ban az Európai Bizottság és az Európai Parlament minden igyekezete ellenére, a Tanács végül nem hagyta jóvá a munkaerőpiacon kívüli egyenlő bánásmód elvére vonatkozó törvényjavaslatot, miszerint életkortól, esetleges fogyatékoságtól, szexuális irányultságtól vagy vallási meggyőződéstől függetlenül mindenkit megillet az egyenlő bánásmód. Ez remekül szemlélteti, hogy valójában nincs reális esély új uniós jogszabályok elfogadására a romaellenesség elleni küzdelem terén, éppen ezért az alakuló stratégiákat a már meglévő keretek között kell kialakítani, felhasználva a jogi környezet nyújtotta lehetőségeket és segítségeket. Ezeknek továbbra is az a célja, hogy a tagállamokon belül olyan diszkriminációellenes törvények kerüljenek alkalmazásra, amelyek hatékonyan használhatóak az Európai Unió alapelveinek tekintetében, illetve a strukturális rasszizmus elleni küzdelem során. A tagállamok igazságszolgáltatási rendszerein keresztül peres eljárások is indíthatóak az Európai Unió Bíróságánál, ezeket vagy az Európai Bizottság, vagy a nemzeti bíróságok kezdeményezhetik az úgynevezett előzetes döntéshozatal iránti kérelem lehetőségével élve. (Európai Bizottság, 2020)

3. 3. 1. Diszkriminációs és szegregációs egyenlőségi törvény

Az Európai Unió fő jogi diszkriminációellenes jogszabálya, másnéven a faji egyenlőségről szóló irányelv tiltja a faji és etnikai származáson alapuló megkülönböztetést, például roma, illetve feltételezetten roma származású polgárok esetében, valamint tiltja az etnikai hovatartozáson alapuló közvetlen és közvetett diszkriminációt egyaránt. Ez megmutatkozhat roma gyermekek indokolatlan elhelyezésében egy elkülönített, speciális, fogyatékkal élő gyermekek számára fenntartott oktatási intézményben, etnikai szegregációban az oktatásban és munkavállalásban, vagy a lakhatást illető negatív megkülönböztetésben. (Európai Bizottság, 2020)

3. 3. 2. Büntetőjog a gyűlöletbeszéd ellen

A faji egyenlőségről szóló irányelv tiltja a zaklatást, mint a negatív diszkrimináció egyik formáját minden olyan esetben, amely sértheti egy személy méltóságát, megfélemlítheti vagy megalázza emberi mivoltában. Ez magában foglalhatja a romaellenesség interperszonális szinten történő megnyilvánulásait és az etnikai indíttatású zaklatásokat. Hasonlóképpen léteznek nemzeti bíróságoknak és nemzetközi testületeknek tiltó határozatai, amelyek igyekeznek meggátolni a romák szociális jogaiktól való megfosztását. Például a román legfelsőbb bíróság megerősítette a Nemzeti Esélyegyenlőségi Testület döntését, amikor szankcionált egy önkormányzatot, amely fallal választotta el az ottani roma negyed a város főútjától (Ringelheim, 2016) vagy a szlovák bíróságok elítélték a romák lakhatási nehézségeit megoldani kívánó, ám elkülönített, diszkriminatív építkezéseket. (Európai Bizottság, 2020)

3. 3. 3. Szabályzati eszközök

Az Európai Unió tagállamainak szakpolitikai keretrendszere lehetővé kell, hogy tegye a roma állampolgárai számára a minőségi, releváns és inkluzív oktatásban való részvételt, valamint a kulcskompetenciák fejlesztésére irányuló programok elérhetőségét, beleértve az oktatás magasabb szintjeit is. Ezenkívül az országok szakpolitikai intézkedéseinek meghatározása előtt figyelembe kell venniük a romák sajátos helyzetét, amely a szegénységen és a társadalmi kirekesztés tényén alapul. Ide tartozik többek között a gyermekszegénység, a hajléktalanság, a területi és oktatási szegregáció, és az alapvető szolgáltatásokhoz való korlátozott hozzáférési lehetőség a szolgáltatási szektorban és infrastruktúra területén. Lehetővé kell tenniük megfelelő jövedelemtámogatást biztosító, befogadó munkaerőpiacok létrejöttét és kezességet kell vállalniuk az egészségügyi és hosszú távú gondozási szolgáltatások elérhetőségét a roma lakosok számára. (Európai Bizottság, 2020)

3. 3. 4. Anyagi lehetőségek

Az Európai Bizottság olyan elkülönített pénzalapok létrehozását javasolja, amelyek a Bizottság és a tagországok megosztott hatásköre alatt működnek és többéves pénzügyi tervekhez kapcsolódnak. Továbbá a Bizottság által benyújtott javaslat alapján az úgynevezett Jogok és Értékek Program segítheti elő a romák integrációját. A program saját céljaként a civil társadalmak által támogatott és monitorozott oktatási programokat jelölte meg, amelyek felhívják a figyelmet az Unió történetére, kulturális örökségére és sokszínűségére, ezzel kommunikálva a polgárok aktív társadalmi szerepvállalásának fontosságát. Ez a program használható a civil társadalom azon képességének erősítésére, hogy ösztönözze a nemzeti érdekérvényesítést a romaellenesség elleni küzdelemben, valamint a diszkriminációellenességet a büntetőjog és stratégiai perek gyakorlatban történő érvényesítése esetében egyaránt. A program fontos része továbbá a negatív diszkrimináció és gyűlölet roma áldozatainak védelme és támogatása. (Európai Bizottság, 2020)

A 2021 és 2027 között tartóidőszakra kiírt pénzügyi alapok öt tematikus célkitűzésen alapulnak, elősegítve ezzel „egy szociálisabb Európa kialakulását”. Ezek az alappillérek a következők: megreformált oktatás, minőségi foglalkoztatás, készség- és képességfejlesztések, társadalmi befogadás és egészségügyi ellátáshoz való hozzáférés támogatása, valamint egy plusz horizontális célkitűzés, amely pedig az úgynevezett adminisztratív kapacitásépítés. Ez azt jelenti, hogy a tagállamoknak biztosítani kell a roma polgáraik számára a közalkalmazotti állományban és a közhatalom gyakorlásában való részvétel lehetőségét, elősegítve ezzel az érdekérvényesítést. A megállapodás a tagállamok közötti partnerségi kapcsolatok kialakítását javasolja a kohéziós politika területein, ennek oka a diszkrimináció általános tilalma, beleértve a származási és etnikai alapú megkülönböztetést is. (Európai Ombudsman, 2015) Ez a határozat fontos kritériumként van jelen az Uniós forrásokból történő, jogszerű végrehajtás terén, amelyeket az Európai Bizottságnak kell ellenőriznie és jóváhagynia. (Európai Bizottság, 2020)

3. 4. Javasolt intézkedésekre hozott példák

- A jelenleg is érvényben lévő Európai Unió stratégia szerint fokozott támogató intézkedésekre van szükség a roma társadalom leginkább marginalizált és szegregált közösségeinek, kiszolgáltatott csoportjainak esetében. Ilyenek például a fiatal lányok és nők, a fogyatékkal élők vagy az LMBTQ+ közösség tagjai, hiszen esetükben az átlagosnál nagyobb mértékű a negatív diszkrimináció és a sztereotípiákon alapuló hátrányos megkülönböztetések sokasága. (Európai Bizottság, 2020)

- Az oktatás fejlesztésének területén fontos szerepet játszik az Erasmus+ program, hiszen az ebben az edukációs programban részt vevő diákok az országhatárokon túl fejleszthetik készségeiket és képességeiket, változatos környezetben, valamint modern módszertanok segítségével. A tagállamoknak igyekezniük kell az oktatási intézmények falain belül zajló megfélemlítést, zaklatást, verbális és nonverbális bántalmazásokat, a diszkriminációt és a szegregációt felszámolni. (Európai Bizottság, 2020)
- A foglalkoztatás területén az utóbbi évek pozitív tendenciát jeleztek, azonban ez a kérdéskör továbbra is fokozott felügyeletet és fejlesztést igényel. A munkaerőpiacon továbbra is jelentős a roma polgárok negatív diszkriminációja (álláskereséskor 40%, míg a munkahelyükön 17% lesz hátrányos megkülönböztetés áldozata), noha a Roma Decade korszakából származó adatokhoz képest az előbbinél 10, az utóbbinál 2 százalékos fejlődés mutatkozott. Az új Unió keretrendszer foglalkozik a romák alacsony közigazgatási részvételével is. A nemzeti stratégiai szakpolitikák által alkotott keretben a munkaadók és munkaügyi hivatalok edukációjával kívánják elősegíteni a negatív előítéletek felszámolását, hogy a toborzás a munka világában megkülönböztetésektől mentesen tudjon zajlani. Ennek elősegítése érdekében az Unió állami felügyelő és ellenőrző szervek létrehozását javasolja, amelyek elegendő hatáskörrel és pénzügyi forrással rendelkeznek a diszkriminatív foglalkoztatási gyakorlatok azonosításához és ellenőrzéséhez. (Európai Bizottság, 2020)
- A lakhatást tekintve az Európai Unió keretrendszerének diszkriminációt mérő adatai 2011-hez képest csökkenésről számoltak be, ám a lakhatási szegregáció még mindig jelentős Európa-szerte, így Magyarországon is. Ez gyakorta megnyilvánul erőszakos kilakoltatásokban, túlszűfolt vagy egészségtelen környezeti adottságokban, illetve az alapvető rezsi hiányában, így az Európai Bizottság kommunikációja szerint fokozott odafigyelést rendel el mind az állami, mind a magántulajdonú lakhatás jogsértő eseményeivel kapcsolatban. Továbbá a roma közösségeket érintő, megfizethető lakhatási rendszerek kialakításával, a lakásállományok minőségének javításával és a környezeti veszélyek elhárításával kívánja támogatni a szegregáció felszámolását, szintén a 2021 és 2027 között tartó időszakban. (Európai Bizottság, 2020)
- Az egészségügyi ellátást tekintve a diszkriminációt feltérképező adatok jelentős különbségeket mutatnak a tagországok között, példának okáért Görögországban a romák 20%-a, míg Magyarországon csak 4%-uk tapasztalt érzékelhető diszkriminációt az egészségügyi ellátásuk során. A Bizottság kommunikációjában fokozottan felhívja a figyelmet arra, hogy mielőbb kerüljenek felszámolásra az egészségügyben jelentkező

megkülönböztetések, főként a szülészeti vagy gyermekgyógyászati szolgáltatásokban, és a roma nők közvetett diszkriminációja a reprodukív egészségügyi szolgáltatások igénybevételekor. (Európai Bizottság, 2020)

- A II. világháború alatt lezajlott roma holokausztra és roma népiirtásra való emlékezés kardinális és releváns pontja a roma társadalom identitásának, kultúrájának és hagyományainak megőrzése szempontjából, hiszen a kutatás, az oktatás és az emlékezés területén alkotott kezdeményezések az empátia eszközével elősegíthetik a romák társadalomba való beintegrálását és minél magasabb szintű elfogadását. Emberjogi és civil szervezetek által szervezett, országos és helyi szintű eszmecserekkal, illetve párbeszédekkel arra lehet ösztönözni a civileket, hogy felnyíljon a szemük a romák jogainak megsértésével és az igazságtalanságokkal kapcsolatban, így az Európai Unió támogatja a roma holokauszt és romák üldözésének elismerését, augusztus 2-át pedig az európai roma holokauszt emléknapijává nyilvánította. Az Európai Bizottság továbbra is támogatja az emberjogi és civil szervezetek munkáját az Unió polgárok megfelelő tájékoztatására irányuló törekvésekre, valamint kampányaira vonatkozóan, és figyelemmel kíséri azok megmozdulásait és előrehaladását. (Európai Bizottság, 2020)

3. 5. Levont konklúziók

A 2020 után született, esélyegyenlőségi és integrációs stratégiák talán még soha nem számítottak olyan aktuálisnak, mint napjainkban, az effektív és célravezető munkafolyamatokhoz pedig egyértelmű, hogy magas fokú együttműködésre van szükség az Európai Unió intézményrendszer tagjai között. A rendelkezésünkre álló tudományos és szakpolitikai adatokat összevetve egy új megvilágítású, szociális megközelítés szükségeltetik, hogy érdemben el lehessen kezdeni a strukturális rasszizmus romákra irányuló problémájának felszámolását. A kritikus véleményeknek hangot adva és a szükségletekről szóló vitákat figyelembe véve, az Európai Bizottság továbbra is azt javasolja, hogy politikai, pénzügyi és jogi megközelítést kell alkalmazni, illetve eszközöket mozgósítani a romaellenes rasszizmus kezelésére. A tagországok civil szervezeteinek munkáját mind anyagi, mind emberi erőforrással maximális mértékben segíteni és támogatni kell, hogy kézzelfogható eredményeket tudjanak elérni az oktatás, a foglalkoztatás, a lakhatás és az egészségügy területein egyaránt. Az összes Európai Unió tagállam számára javasolt, hogy a rendelkezésre álló jogi aktusok alapján minél szigorúbban vizsgálja felül a romaellenes rasszizmus szembeötlő formáit, ilyenek például a gyűlöletbeszéd, a gyűlölet-bűncselekmények és a diszkrimináció, különösen annak

rendszer szintű szegregációs formájában, tehát megjelenve az oktatásban, a foglalkoztatásban, a lakhatási szituáció kapcsán és egészségügy kínálta szolgáltatások terén egyaránt.

Ezek legtöbbje kifejezetten illegális a jelenlegi uniós jogi keretek szerint, de mégis nagyobb erőfeszítést igényel esetükben a hatékony megelőzés és a megfelelő büntetőjogi vádemelés. Ha szükséges, olyan megerősítő vagy átalakító intézkedésekre van szükség a mainstream intézmények terén, amelyek egyenlő bánásmódot biztosítanak a roma polgárok számára a gyakorlatban is. (Európai Bizottság, 2020)

Ezek alapján tehát az Európai Unió állásfoglalása egyértelmű és megingathatatlan, amelyet mind a tagállamok vezetőségei, mind az Unió állampolgárok számára nyilvánvaló és triviális módon demonstrál is, kommunikációs stratégiáját tekintve pedig minden esetben a tagországok közötti egység magas fokú megteremtésére törekszik.

4. A STRUKTURÁLIS RASSZIZMUS ROMÁKRA GYAKOROLT HATÁSA MAGYARORSZÁGON

4. 1. A választott módszertan

A kutatásomat megelőző felkészülesem során eldöntöttem, hogy mindenképpen szeretnék személyes tapasztalatokra és élményekre is építeni a magyar és idegennyelvű szakirodalmak mellett, így olyan embereket kerestem fel, akik életük és pályájuk során már szembesültek a romákat érintő negatív diszkriminációval és a strukturális rasszizmus kíméletlen jelenségével. Dolgozatom felépítéséhez szakmai és életútinterjúk segítségével egyaránt gyűjtöttem anyagot, melynek során interjúalanyaim közelebb hoztak engem a magyarországi roma művészek és roma értelmiség mindennapi világához. Juhász Miczura Mónika, közismert nevén Mitsou vagy Mitsoura magyar roma énekesnő mesélt nekem eseménydús életútjáról, Balogh Rodrigó rendező-színésszel többek között a Magyarországon nevelkedő, tehetséges roma fiatalok lehetőségeiről és megítéléséről beszélgettem, Bernáth Gábor médiakutató, illetve a Roma Sajtóközpont alapítója pedig beszámolt nekem egyebek mellett arról is, hogy a Roma Decade, amelyhez annak idején Európa-szerte annyi remény fűződött, milyen eredményeket ért el, és tapasztalatai alapján javított-e a magyarországi roma művészek, illetve értelmiségiek általános megítélésén.

Ezúton is nagyon szépen köszönöm mindhármuknak, hogy készségesen rendelkezésemre álltak, és segítségükkel közelebb kerülhettem Magyarország roma kisebbségének mindennapjaihoz, az értelmiségieket és művészeket körülvevő, sokoldalú alkotói világhoz, valamint, hogy betekintést engedtek a hétköznapjaikat átható, szerteágazó munkájuk világába.

Ebben a fejezetben az interjúalanyaim válaszait összevetve szeretnék reflektálni a már elmúlt Roma Decade koncepciójára, és jelenleg is érvényben lévő Európai Unió romaintegrációs stratégiákra, amelynek intézkedései arra hivatottak, hogy eredményesen fellépjenek a romákat érintő strukturális rasszizmus ellen. A jelenségből fakadó negatív diszkrimináció egyenlőtlen bánásmódot eredményez, amely pedig a személyes lehetőségek megtagadásához vezet. Ez jelentős mértékben csökkenti a roma állampolgárok esélyegyenlőségét a lakossági hétköznapok során, és innen már egyenes út vezet a társadalmi egyenlőtlenségek rendszerszintű kialakulásához.

4. 2. Romákkal kapcsolatos előítéletek, sztereotípiák

A romákra aggatott, gyakran teljesen alaptalan sztereotípiák napjainkban is komoly problémát jelentenek. Ezek az esetek többségében csak tovább erősítik egy átlagos magyar ember fejében azt a feltételezett és tipizált képet a roma kisebbségről, amely a későbbiekben előítéletességhez, valamint negatív diszkriminációhoz vezet. „Ha eltűnik egy tyúk, mindenki a cigányra fog nézni először” – mondta nekem Balogh Rodrigó, hiszen a cigánybűnözés magyarországi tendenciái miatt az egész roma társadalomnak viselnie kell a következményeket, egyfajta megszégyenítő pecsétet.

Mindazonáltal léteznek precedensek a pozitív diszkrimináció jelenségére is, amelyek szintén sértő, blokkoló hatást gyakorolhatnak a roma közösség tagjaira fals működésük miatt. Juhász Micsura Mónikától megtudtam, hogy nem minden roma hordozza a vérében a zenét az általánosítások ellenére, és az ehhez való ragaszkodás egy idő után önképzavarhoz vezethet a roma egyén számára, ha a belefektetett energia ellenére mégsem születik megfelelő produktum a fejben jól előre elképzelt művészeti tevékenység során.

A közösség tagjai hétköznapi életük során általában a *cigány* kifejezést használva hivatkoznak önmagukra, és ez a kifejezés szintén egy sztereotípiákkal teleaggatott, negatív fennhangú elnevezés. A következő táblázat összefoglalja a cigány és a roma kifejezések közötti, érdemi különbségeket:

	ROMA	CIGÁNY
1	Politikailag korrekt / PC	Non-PC
2	az elnevezés csoporton belülről ered	az elnevezés másoktól ered
3	történelmi előítéletektől mentes	történelmi kontextussal terhelt
4	az előítéletek ellentétét fejezi ki	fenntartja a sztereotípiát és az előítéletet
5	---	önreflexív elnevezés
6	---	a használóját tükrözi vissza

(Beck Zoltán – A megszólalás üres helye, 2020, p. 84-85)

„Az Európai Bizottság amolyan gyűjtőfogalomnak, ('umbrella-term') gondolja el a roma megnevezést. Ez nem jelöli a közösségeket, tehát nem a megjelölő, megnevező ereje hangsúlyos. Inkább az a célja, hogy általánosságban fogalmazhasson meg olyan kérdéseket,

amelyek a különböző cigány, roma közösségek és a nemroma, nemcigány közösségek közötti társadalmi kommunikációra vonatkoznak.” (Beck Zoltán – A megszólalás üres helye, 2020, p. 82-83.)

A roma polgárjogi szervezetek és az általuk vezetett identitásépítő mozgalmak szerint a romák társadalmi szinten való megítélésének nem szabad az elnevezésen múlnia, hiszen ez egy elképesztően rossz narratíva. Mindkét kifejezés szabadon használható és alkalmazható a közbeszédben, noha rengeteg múlik a hangsúly, a hangvétel használatán és a kontextus tartalmán, amelyben a cigány vagy roma kifejezések szerepelnek.

4. 3. Az anyagi háttér kérdése

Manapság még mindig jelentős méreteket ölt a munkaerőpiaci kirekesztés Európa-szerte és Magyarországon egyaránt. A Roma Decade során elért eredmények adatai csupán egy minimális mértékű javulásról számoltak be a romák munkaerőpiaci jelenlétének tekintetében, a nehéz helyzetben lévő kisebbség tagjai továbbra is számottevő mértékben válnak hátrányos megkülönböztetés áldozataivá.

A jelenlegi adatok szerint álláskereséskor 40%-uk, míg nem a munkahelyükön 17%-uk van tartósan kitéve negatív diszkriminációnak. Ezek alapján az Európai Unió érvényben lévő stratégiájában foglaltakat, nevezetesen a munkaadók és munkaügyi hivatalok edukációs programjainak kiterjesztését indokoltnak és időszerűnek tartom, hiszen a csupán származási alapon történő megkülönböztetés nemcsak a munka világában, hanem az élet minden területén teljességgel elfogadhatatlan.

Szintén az anyagi jellegű kérdéskörökhöz tartoznak a lakhatási problémák is. A lakhatási szegregáció szignifikáns képet fest a jelenkor Magyarországaról és a benne élő roma kisebbség helyzetéről. A 2021 és 2027 között tartó időszakra kiírt Uniós javaslat kiemelkedően aktuális, és a roma közösségeket érintő, megfizethető lakhatási rendszerek kialakítása lehet az első lépés a lakásállományok minőségének javítása és a környezeti veszélyek elhárítása irányába, ezzel csökkentve a társadalmi szegregáció mértékét.

4. 4. Az oktatási rendszer kivetnivalói

A jelenkor Magyarországon a roma fiatalok potenciális és rendszerszintű oktatásának területe kardinális és központi kérdéskör. Számottevő többségüknek nem adataik meg az a biztos anyagi háttér, amely akár felsőoktatási tanulmányaik, akár egyéb készségeik és képességeik fejlesztésének elindításához szükségeltetik. Az esetek kis százalékában, ha ennek az előteremtése mégis sikerül, a későbbiek során már úgyszintén nehézséget okoz a pénzügyi

támogatás előteremtése. Így hát kimondható, hogy csupán a romák kivételes kisebbségének van lehetősége megmutatni a világ számára a bennük rejlő potenciált és megannyi lehetőséget, ők azok, akik tehetősebb szülők gyermekei és biztos anyagi háttérrel rendelkezve érkeznek először az oktatás, majd a munka világába.

A tehetséges roma fiatalok számára megannyi lehetőség áll rendelkezésre, hiszen kifejezetten az ő tehetséggondozásukra szakosodott civil szerveződések és művészeti csoportok az év minden időszakában járják az országot és tehetséggondozó, ismeretterjesztő foglalkozások segítségével próbálják elérni a jó képességű és rátermett egyéneket. Balogh Rodrigó elmesélte nekem, hogy az általa vezetett Független Színház művészeti eseményei és országjáró programjai már számos esetben segítettek hozzá olyan diákokat az érettségi letételéhez és a felsőoktatási tanulmányokhoz szükséges motiváció megszerzéséhez, akik azelőtt kilátástalan körülmények között tengették mindennapjaikat.

A strukturális rasszizmus okozta szegregáció a magyarországi iskolarendszerben is fokozottan érzékelhető, hiszen - a szabad iskolaválasztás jogával élve - a magyar szülők többsége nem szívesen járattja olyan közoktatási intézménybe gyermekét, ahol magas a roma származású tanulók száma. Megint csak szeretnék visszautalni a negatív sztereotípiák mérgező és fojtogató kihatásaira, hiszen az átlagos magyar állampolgárok fejében az a kép él, hogy a roma közösség teljes egésze kényszeresen kerüli a munkát és elutasítja a szellemi fejlődés lehetőségét. Az ebből eredő, oktatási intézmények falain belül zajló megfélemlítés, zaklatás vagy verbális és nonverbális bántalmazások bármilyen formája bénítóan hat a romák integrációjának kérdésére, hiszen a valóság ettől jelentősen eltér. Az általánosítások ellenére és a fentebb említett tehetséggondozó programok által mutatott tendenciák alapján a roma fiatalokban éppolyan nagy a tanulásra és önmaguk fejlesztésére irányuló törekvések hajlandósága, mint bármelyik másik Magyarország területén élő és tanuló gyermekben.

Az Európai Unió által javasolt, Erasmus+ névre keresztelt ösztöndíjprogram szélesebb körben történő kiterjesztése teljes mértékben indokoltnak tűnik, hiszen a modern módszertanok és a változatos, országhatárokon kívüli környezet hozzásegítheti az eddig romboló szegregációban élő fiatalokat ahhoz, hogy kinyíljon a szemük a világra.

4. 5. Kitörési lehetőségek

A tehetséges, roma származású fiatalok számára a művészvilág felé fordulás jelentheti az egyik effektív kitörési lehetőséget, ennek ellenére ez a kérdés is sokkal árnyaltabb és összetettebb, mint azt elsőre gondolnánk. A művészeti közegben tevékenykedő megmondóemberek objektív

és szubjektív véleménye olykor összeférhetetlen elegyet alkot, és megint csak - az esetek döntő többségében - sztereotípiákra építkeznek. Juhász Micsura Mónika szerint az itthon uralkodó állapotok nem a legegyszerűbbek az előadóművészi szférában, hiszen, ha az alkotó átgondolt és tudatos koncepciója szembemegy a bíráló átlag által előre elgondolt normával, automatikusan ellenszenvenné válhat a közönség szemében. Ennek ellentéte, amikor egy alkotni vágyó individuum nagy ambíciókkal vágná bele a művészeti tevékenységbe, de nincs lehetősége megmutatni magát az anyagi körülmények szabta gátak miatt. Ha nem tudja képezni magát, nem tud szervezni egy önálló koncertet vagy egy művészeti kiállítást, mert nincs hozzá anyagi tőkéje, az a legbénítóbb hatással bírhat egy olyan emberre, aki valami maradandót szeretne alkotni.

Bernáth Gábort többek között a Roma Sajtóközpont megalapításáról, az általuk végzett tevékenységekről és eredményekről kérdeztem. A magyar rendszerváltást követően, 1995-ben alakult meg az általuk vezetett, független hírügynökség, amely azért küzd, hogy egy valóságos és ezzel együtt valóban kiegyensúlyozott kép alakuljon ki a Magyarországon élő romákról a magyar sajtó és média világában. „A média roma képe nem csupán szakmai, etikai kérdés, hanem a romák kirekesztettségének kérdése is.” (Roma Sajtóközpont Egyesület, 2022) Tevékenységeiknek egy fontos részlete az - egészen az 1990-es évek második felétől folyamatosan -, hogy rátermett és kiemelkedő képességekkel rendelkező roma fiatalok számára nyújtanak szakmai fejlődési lehetőséget médiatevékenységek terén, médiagyakornoki és tehetséggondozó programokon keresztül. Az 1990-es években az érettségi vizsga letétele volt náluk a bemeneti követelmény, hiszen az oktatási szegregáció akkoriban is hatalmas méreteket öltött, és a média világa akkoriban már árasztotta magából a kommunikáció- és médiatudomány szakon végzett, friss diplomás fiatal felnőtteket. Értelemszerűen velük szakmailag kellett felvenniük a versenyt, ami nem volt egyszerű feladat, mindazonáltal csak így maradhattak eredményesek a sajtó és média világában.

4. 6. Fellépés a negatív diszkrimináció ellen

A strukturális rasszizmus okozta negatív diszkrimináció szembeötlő jelensége ma is része a mindennapjainknak, és a társadalom teljes egészének esetében megjelenik, ugyanakkor a hátrányos megkülönböztetés ellen történő felszólalásról igencsak megoszlanak a vélemények. A roma közösség alkotó tagjainak többsége kiemelt feladatának, egyfajta küldetéstudatának tekinti ezt a fajta aktív, társadalmi szerepvállalást, annak ellenére, hogy ez a komplex probléma nem csak etnikai kérdés, hanem a társadalom egészét érinti.

„A roma fiatalok számára kiemelkedően fontosak a közösségükből érkező példaképek, de ez nem csak a művészvilágra igaz, hiszen az élet minden területén szükség van követendő, pozitív példákra. Ők azok az emberek, akik támogatást és motivációt szolgáltathatnak a hétköznapiakban, csökkentve ezzel a kényszer élményét. A kulturális- és a polgárjogi identitásépítés alapjaiban véve eltér egymástól, és a művészeti tevékenység során soha nem veszítheted el a saját identitásodat” – mesélte Juhász Miczura Mónika.

Ennek ellenére nem lehet elvárni minden roma értelmiségitől és művésztől, hogy a nagy nyilvánosság előtt hangot adjanak határozott, olykor markáns véleményüknek. Minden alkotni vágyó ember a saját eszközeivel tud élni, ezzel segítve a romák általánosan vett, emberséges megítélését, legyen szó egy roma származású énekesről, színésről, íróról vagy képzőművésről. Balogh Rodrigó szerint a roma drámai hős karakterének középpontba állítása, és annak kisközösségekhez történő eljuttatása fontos eszköz lehet annak tekintetében, hogy a roma közösség végre el tudjon indulni a minőségi polgárosodás útján.

ÖSSZEFOGLALÁS ÉS KONKLÚZIÓ

Dolgozatom, illetve kutatómunkám elkészítése során több olyan aktuális, és égető kérdésre igyekeztem megtalálni a választ, amelyek nemcsak a roma közösséget, hanem a lakosság egészét érintik. Az európai társadalom hiába érte el a maga „civilizációs folyamatának” meglehetősen magas fokát, még bőven akadnak olyan területek, ahol szükség van az állandó, kiemelt és magas fokú társadalmi kommunikációra, illetve párbeszédre.

Az első fejezetben, az elméleti és történelmi összefoglaló segítségével szerettem volna megérteni, hogy honnan eredeztethető a strukturális rasszizmus és az ebből fakadó negatív diszkrimináció. Már a szakirodalmak feldolgozása közben arra lettem figyelmes, hogy a rasszizmusnak ezen fajtáját azért különösen nehéz felszámolni, mert a társadalmi rétegek és szegmensek mindegyikébe be tudott férközni, az interperszonális, internalizált vagy intézményi rasszizmussal ellentétben. A faji felsőbbrendűségen alapuló hátrányos megkülönböztetések sorozata minden korban egy személy méltóságérzetét veszélyeztette, megfélemlítésekkel, emberi mivoltukban történő megalázásokkal, gyűlöletbeszédekkel és erőszakos cselekedetekkel élve. Így tehát világossá vált, hogy ezeknek a strukturális rasszizmus okozta cselekedeteknek csírájában történő elfojtása azonnali rendelkezéseket és intézkedéseket kíván az egész világon, így Európában és Magyarországon is.

Tovább vizsgálva a problémát, visszatekintettem a hivatalosan 2005 és 2015 között tartó Roma Integráció Évtizedére, amelyet a köznyelvben gyakorta Roma Decade néven szoktak emlegetni. Ez volt az első olyan egységes, az Európai Unió tagállamai között szerveződött, internacionális együttműködés, amely szabályozottan, egy központi irányítás alatt próbálta meg felvenni a harcot az európai országok határain belül tomboló, roma közösségekre irányuló negatív diszkrimináció ellen. A négy legfontosabb kérdéskörre – foglalkoztatás, oktatás, egészségügy és lakhatás – épülő Uniós tematikák hosszú idő után újra együttműködést teremtettek a tagállamok között létfontosságú és jelentőségteljes kérdések tekintetében, ám ezek a szociális mechanizmusok az esetek döntő többségében nem hozták meg a kívánt eredményeket. Pozitív végkifejletről és jelentősnek mondható fejlődésről egyik terület tájékoztató adatai sem számoltak be, csupán a foglalkoztatási kérdéskörben alakult ki néhány százalékos gyarapodás, illetve előrelépés. Hiába bírták együttműködésre az Európai Unió tagországait a roma nemzetiségi társadalmak helyzetére vonatkozó konstrukciók, effektív és szignifikáns változást nem sikerült elérni. Így tehát világossá vált, hogy a felzárkóztató stratégiákat újra kell gondolni,

és a program maga mögött hagyott hiányosságait új köntösbe kell öltöztetni annak érdekében, hogy az európai roma közösségek életkörülményein ne csak szám adatok tekintetében, hanem a mindennapi életben, a gyakorlatban is javítani tudjanak az országok vezetői. A Roma Decade kommunikációs stratégiája kellően felhívta mind a tagországok vezetőségeinek, mind az európai polgári nagyközönségnek a figyelmét arra, hogy a roma társadalom körül kialakult problémák nem csak etnikai kérdések, hanem mindannyiunkat érintenek.

A harmadik szakaszban górcső alá vettem a jelenleg is érvényben lévő és működtetett Európai Unió stratégiaikat, illetve azoknak kommunikációját, amelyek már jelentősen tematikusabban közelítik meg a strukturális rasszizmus kérdéskörét. A Roma Decade hibás lépéseinek és döntéseinek tekintetében számomra vitathatatlanra vált, hogy nem elég központi szabályozás alá vonni a törekvéseket, hiszen a program biztos anyagi háttere még önmagában nem garancia az események pozitív végkifejletére. Az Európai Unió források által nyújtott pénzügyi segítség, másnéven az elkülönített pénzalapok jelentős mértékben segíthetik a szegregáció felszámolását, ám az országoknak a fejlesztési intézkedések végrehajtásához elsősorban iránymutató jogi rendelkezésekre és diszkriminációellenes mechanizmusokra van szükségük. Az már az új, strukturális rasszizmus ellen irányuló keretrendszer létrehozása előtt nyilvánvalóvá vált az európai polgárok számára, hogy az Európai Unió nem csak egy gazdasági egyesülés. Az a dinamikus és koherens politikai erő, amely jelen van az európai együttműködés rendszerében, pénzügyi, politikai és jogi kérdések tekintetében is kiemelkedőnek számít. A hatályos irányelvek mindenkor betartását előíró és megkövetelő Európai Bizottság követeléseit az egységes törvényhozási mechanizmus hiányában már meglévő keretek közé kell szorítani, csak így lehet egységes a strukturális rasszizmus és az abból fakadó negatív diszkrimináció elleni küzdelem architektúrája.

A fentebb említettek alapján és az Európai Unió fő jogi, diszkriminációellenes jogszabálya értelmében súlyosabb jogkövetkezmények lennének indokoltak az olyan faji és etnikai származáson alapuló, megkülönböztető bűncselekmények elkövetése, megvalósítása esetében, amelyek a roma származású állampolgárok jogainak semmibe vételét eredményezik. Ezeket a szankciókat mind a nemzeti bíróságok, mind a nemzetközi testületek alkalmazhatnák a gyakorlatban, így prezentálva azt, hogy a romák szociális jogaitól való mindenkori megfosztása súlyos kihágásnak, illetve jogsértésnek minősül.

A jelenleg is érvényben lévő Európai Unió mechanizmusoknak továbbra is a legfontosabb kérdéscsoportok köré érdemes csoportosulnia, ezzel is azt kommunikálva, hogy azok szoros összefüggésben állnak egymással. Az oktatási és a lakhatási szegregáció még 2022-ben is

súlyos társadalmi egyenlőtlenségeket eredményez, amely jelentős kihatással van a roma származású állampolgárok közoktatási, felsőoktatási és munkaerőpiaci jelenlétére, helyzetére egyaránt. Véleményem szerint a roma fiatalok számára nemcsak az egységes és minőségi oktatásban való részvételt kell biztosítani, hanem a kompetenciafejlesztésre és tehetséggondozásra irányuló foglalkozásokat is, illetve a munkaadók és munkaügyi hivatalok edukációs programjaival igyekezni kell felszámolni a szegregációt a toborzás és a munka világában, ezzel is feloszlatva a negatív sztereotípiák okozta előítéletességet. A magyarországi romák lakhatási rendszerének kérdésköre igencsak bonyolultnak mutatkozik, hiszen szorosan összefügg az egészségügyi körülményekkel. Az olykor túlszűfolt és egészségtelen környezeti adottságok miatt gyakran szükség van kilakoltató intézkedésekre is, ám ezek könnyen torkollhatnak erőszakos cselekedetekbe, így a rendteremtő intézkedések terén a fokozottan empátikus hozzáállást és kommunikációt szükségesnek gondolom.

Társadalmuk kultúrájának és identitásának kérdése a mai napig érzékenyen érinti a romák közösséget, így összességében tekintve és a fent említetteket figyelembe véve úgy gondolom, hogy a roma társadalom értelmiségi és magukat a művészvilágban képviseltető tagjai számtalan esetben javíthatnak a magyarországi roma állampolgárok megítélésén. Ahogy Juhász Miczura Mónika és Balogh Rodrigó fogalmazott: legyen szó akár az egyedülálló és jellegzetes művészeti tevékenységekről, vagy a strukturális rasszizmus ellen irányuló aktív társadalmi szerepvállalásról, jelenlétük mindenképpen pozitív irányba mozdíthatja el a romák általános megítélését. Egyetértek a korábban említett megállapításokkal, miszerint közösségük tehetséges, fiatal tagjai számára mindennapi motivációt és követendő példát szolgáltathatnak, ezzel is azt az üzenetet közvetítve, hogy a tanulásra és önfejlesztésre való hajlandóság meghozza az eredményét, és lehetőségük lehet kitörni abból a sokszor mérgező és bénító atmoszférából, amelyben egész életükben nevelkedtek. Habár a roma származású értelmiségiektől és művészeti tevékenységet végző személyektől nem egyértelműen elvárható, hogy fellépjenek a negatív diszkrimináció és a hátrányos megkülönböztetés ellen, jelenlétük a mindennapi életben bizakodásra adhat okot, hogy közösségük tagjai végre elindulhatnak a polgárosodásnak, a szegregáció megszüntetésének, és a strukturális rasszizmus okozta negatív diszkrimináció felszámolásának az útján.

IRODALOMJEGYZÉK

Adjukössze.hu: Roma Sajtóközpont Egyesület.

<https://adjukossze.hu/szervezet/roma-sajtokozpont-egyesulet-2858>

Letöltés dátuma: 2022. 11. 01.

Beck Zoltán (2020): A megszólalás üres helye. Budapest, Napvilág Kiadó

René Descartes (1637): Értekezés a módszerről.

<http://mek.niif.hu/01300/01321/01321.htm>

Letöltés dátuma: 2022. 10. 31.

Európai Bizottság (2020): Combatting Antigypsyism.

https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/post2020_eu_roma_in_antigypsyism.pdf

Letöltés dátuma: 2022. 10. 10.

Terry Keleher, Keith Lawrence (2004): Structural Racism. o.n.

<https://www.intergroupresources.com/rc/Definitions%20of%20Racism.pdf>

Letöltés dátuma: 2022. 08. 04.

Regional Cooperation Council (2017): Decade of Roma Inclusion 2005 – 2015.

https://www.rcc.int/romaintegration2020/romadecade_p/17/decade-of-roma-inclusion-2005-2015

Letöltés dátuma: 2022. 11. 03.